

SAMLAREN

TIDSKRIFT UTGIFVEN

AF

SVENSKA
LITTERATURSÄLLSKAPETS
ARBETSUTSKOTT

TRETTIOFEMTE ÅRGÅNGEN

1914

UPPSALA

ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-AKTIEBOLAG 1914

Ur gamla anteckningar.

Af

Henrik Schück.

IV.

Ett bidrag till Samuel Columbus biografi.

I december 1665 voro häftiga studentoroligheter i Upsala. Konsistoriet hade låtit trycka och utdela vaktordningen och ett utdrag ur konstitutionerna om studenternas skyldigheter. Detta väckte ond blod och bråk uppstod, så att regeringen nödgades sända trupper till universitetsstaden. Vid ryktet härom ökades förbittringen, och genom ett oförsiktigt tal gjöt rektor, Petrus Rudbeckius, ytterligare olja på elden. En söndagsafton samlade sig därför studenterna och tågade till hans gård, där de sorlade och förde oväsen samt lyftade af gårdsporten och kastade den på isen i ån.

Bland tumultuanterna befann sig ock Samuel Columbus, och om honom berättar en af de anklagade, Abrahamus Walingius: "Om Söndagz affton samma dato som tumultet skedde war iagh medh Johanne Colling hos Eliam Halling, och sedan wij een stundh hade giordt oss lustige, gingo wij tädan och på torget råkade Samuelem Columbum spelandes på sin lutha, tå wij i största tystheeth gingo hemåth; i wägen träffade oss ett Compagnie förklädde, them iagh icke kenna kunde, både för mörkret och elliest att iagh sielf war något rusigh."

Samuel Columbus blef emellertid en bland de värksammare, och då en af de anklagade, Fredericus Bageus, tillfrågades, om någon hållit tal, medan de voro på Rektors gård, svarade han: "Samuelem

Columbum hörde iagh seija: *Liberalia ingenia duci volunt, non trahi.*“ Och detsamma intygades af Boethius Vistmoenius, som på konsistoriets fråga: “Hwem talte der?” svarade: “Een lijten kaar talte der någre ord, som sägtz warit Samuel Columbus.”

Men vi skola låta honom själf relatera sitt deltagande i oväsendet:

Den 23 Decembris kallade Illustriss. Rector till sigh Doct. Edenium och Dn. Olaum Rudbeck att förhöra Samuelem Columbus som tillstådes kom och friwilligt sigh angaff. Förmantes Columbus att bekienna heela saken, och inthet der i döllia, som torde sedan förnimmas till hans största skadha. Samuel Columbus berättade således. Samma Sundagh tumultet skedde war iagh medh min discipel Georgio Bergman tilsammans på Frantzsosens kellare, sedan wij tädan ginge råkade iagh Colling och Walingium widh Erich Hanssons gårdh, tå folgdes wij åth thijth hem till migh i doct. Jönses gårdh, sedan ginge wij uth igen och mötte widh professorens Schefferi gård dee förklädde till 30 stücke widh kl. 9 hwilke alle ropade Compagnie, och anmodade oss at gå medh, hwilket wij fördenskul, att wij wore drukne och aff hastigh obetäncksamheet gjorde, sedan ginge wij upp åth Syssemansgaton och åth Doct. Edenij gård. (Q. Wore i 3 förklädde? Iagh war inthet förklädd icke heller Colling, men Wallingio skaffwade dee en lappmudd sedan han kom uth.) Sedan upp åth Rentemestare gården, der togo dee uth Slutteren först kom han uth affklädd i skiortan, ræth såsom han hade suthet, sedan gick han in igen och klädde på sigh, men wet inthet om han war förklädd när han andre resan uthkom. Derifrån ginge dee nedh åth Academien, der i wägen råkade dee Jöns Thörsson, hwilken dee bådo gå med sigh, men han gick upp till Rentemestarens gårdh och kom sedan inthet uth igen. Aff hela hopen kende han ingen mer än Dominicum Nerbelium, den kende han på mählet. Ifrån Academien ginge een hoop upp till Oluff Larssons, der kom een drucken uth som inthet kunde gå medh. Sedan ginge der ifrån och nedh åth Academien igen, sedan nidh åth Brunnij och Stigzelij hörn, den wägen gingo dee i ordningh och hade een stoor karl med hwijth skinpälz till anförare, sedan ginge

dee öffuer torget och nidh åth Berlings port, nygatun uthføre nider åth Jägemästarens gårdh och öfwer Munkebron till Rectoris gårdh, hwarest dee strax brutho upp porten och somblige gingo in på gården och sorlade samt talte illa, dee andre kastade porten uth på isen. Een hörde iagh säga, meena i her haffuer inthet warit Rectores och Studenter förra än i, iagh sade allenast, *Liberalia ingenia duci volunt non trahi*. Således tumulterade och sorlade dee een $\frac{1}{8}$ timme, sedan toge dee den andre deelen aff porten och buro med sigh nidh till broen och kaste uthføre i åen. Sedan ginge dee der ifrån upp till fierdingstulporten till trögden, der swore dee sigh tilsammans, att ingen den andra röija skulle (Nekar kenna den som hade påken i handen på hwilken dee swore) sedan ginge dee nid genom den andre nye tullporten in i staden igen nidh åth Hedrei gårdh. Der skildes iagh ifrån dem och gick hem. Sedan een dagh eller två der effter, när wij såge det war illa giordt, och det ångrade oss, nembl. migh och Colling och Abrah. Walingium och wille gerna låta Rectorem wetha ohrsakerne, hwarföre dee hade warit der nidre och sedan att deras Culpa motte affbedias, ty sammanfattade wij uthi Collingens kammar ett breff, der öffwer Benedictus Hasslegreen war med oss tilsammans, uthi breffuet uppdroge wij orsakerne, och loffuade om han wille oss tillgiffua, att wij skolle med all ähra och lydno Rectorem så lenge wij leffwe upwachta, detta breffwet lade Colling i Rectoris bänck. Sedan skreffue wij een Intimation och bodo ath the skulle affstå medh alt tumult, förmodandes att wij förmotte brotten affbidia. Men när wij förnumme att breffwet icke war samma dagh Rectori lefwererat, ginge wij 4 åther tilsammans i Wallingij kammar och skreffue ett breff nestan aff samma innehåldh som det förra. Mådan wij det skrefwe och nu mäst hade ändat, hörde wij än thå att the ginge och tumultuerade, tå gik iagh nidh effter dheth oss hierteligh ondt giorde och badh them allesammans för Gudz skull wenda åther, låtandes dem weeta ath iagh rät nu hade ett annat breff färdigt som kunde lefwereras Rectori om orsakerne till deras orologheet, iagh refererade och ath wij ett breff i lönlighet hade skriffuit, som war interciperat i Rectoris bänck. Der med gick iagh upp att absolvera

breffuet. Mädan det påstod gick Colling uth och badh them bära breffuet till Cursorem; sedan gick han upp och gjorde det färdigt. Sedan breffwet war skrifwit, gick Colling medh dem till Cursorem (inthe Hasslegreen). Q. Hwilke wore the som tå församblade woro? Iagh kände ingen aff det sälskapet tilstädes woro meer [än] Dominicum Nerbelium. Iagh gick tå strax hem. Sedan wij ändå förnumme att the alt forth grasserade, oandset Rector hade them publice tilgiffuit, fruchtade wij oss mycket, och kommo åther wij 4 tilsammans och skrefwe Literas deprecatorias på det ödmiukaste wij kunne, sedan ginge Colling och iagh hafwandes een penal medh oss till Cursoris gårdh, och penalen lefwererade breffwet åth Cursori genom fönstret, der medh ginge wij sin koos. Sist ath Rector skulle see att wij hade ångrat oss, gingo wij för hans port och dher musicerade, förmodandes der med tilgift. Sedan nu Columbus hade tilfyllest berättat saken uthwistes han mädan Consultatio om hans person hafwas skulle, och resolverades ath han måste gå in Carcerem, till des Consistorium får tilskriffua H. E. Rålamb om honom och flere som beslutit war i siste Consistorio, detta sades Columbo, och han loffuade sine duce gå i fengselset till vidare uthslagh.

I fängelset fick han stanna ända till mars månad, då tumultuanterna benådades och släpptes lösa.

V.

Ur Runius' anteckningsbok.

I Stockholms Dagblad 1901 nr. 262 offentliggjorde jag följande anteckning om Runius. Notisen är väl föga märklig, men förtjänar dock måhända att bevaras i en facktidskrift, hvarför den här med några mindre uteslutningar meddelas.

Runius biografi har icke varit mycket känd, och den tyckes heller icke hafva varit särdeles innehållsrik eller intressant. Utom några få data ur offentliga handlingar är hela materialet lånadt från hans egna dikter. Genom dessa känna vi ganska noga till hans vänner och bekanta samt kunna af dem också sluta oss till

hans umgängesvanor och hans syn på lifvet — dock kanske icke så alldeles, ty så obesvärad Runius än var att strö visor, bröllops- och begravningskväden kring sig, är det likväl möjligt, att han icke åt dessa för offentligheten bestämda dikter ville anförtro sitt väsens innersta känslor, och måhända fanns det också i hans själ någon smygvrå, som han drog sig för att blotta. Det är öfver en dylik liten gömsla, som ett hittills ej beaktadt manuskript tilläfventyrs kan kasta något ljus.

På Upsala bibliotek förvaras nämligen en liten af Runius nedskrifven anteckningsbok — snarast en plånbok —, som hittills undgått våra forskares uppmärksamhet, men som dock är af ett visst intresse, mindre för de få personhistoriska upplysningar, som där meddelas om skalden, än därför att dessa anteckningar visa Runius från en annan sida än den, som framträder i dikterna. Den enda biografiska notis, som möjligen förtjänar att antecknas, är den, att Runius 1706 tyckes hafva varit informator för assessorn i Svea hofrätt Magnus Sjernmarks söner Nils och Magnus.

Det mesta af bokens innehåll utgöres af excerpt ur vissa tryckta skrifter, och det enda intresse, dessa äga, är, att de visa, hvad den tidens män intresserade sig för. Utom några rent praktiska notiser — såsom om de utländska myntsorternas värde i Sverige, observationer på termometern och barometern m. m. — möta vi mest anteckningar i teologi och historia. Till den förra gruppen höra en tämligen utförlig biografi öfver Luther och några utdrag ur den yngre Olof Rudbecks arbete om bibelns fiskar, till den senare excerpt ur juris professor Lundius' starkt Rudbeckianska afhandling om "geternes" lagstiftare Zamolxis, Vereliü noter till Hervararsagan, uppgifter om antipoderna, utdrag ur en turkisk krönika och ur utländska tidningar, hvilkas notiser någon gång åtföljas af patriotiska rättelser m. m.

Men den gamla bokens egentliga värde ligger i några rent personliga anteckningar, som Runius där gjort. Alla handla de om syner och drömmar, och de visa således, att denne glade, lättsinnige skämtare innerst hos sig hade något af den mystik, som såsom en röd tråd går igenom hela vår litteratur och som återfinnes icke

blott hos Birgitta, utan ock hos Runius' samtida Swedenborg samt t. o. m. hos så klara andar som Stjernhjelm och Linné.

I och för sig äro dessa syner och drömmar föga märkliga, men såsom ett bidrag till Runius' biografi sakna de ej allt intresse. De röja dock något af den tankevärld, inom hvilken svenskarne rörde sig under den stora ofredens dagar, deras förhoppningar, deras tvifvel och deras sorger, och liksom fordom på Birgittas tid togo sig dessa fortfarande ett uttryck i visionens eller drömmens gestalt.

Anno 1706 in Julio — berättar Runius — drömde jag i Stockholm, att jag såg på himmelen 3 stora guldmedailler eller eldsolar. Den mot högra sidan stod kejsarens bröstbild och vapen på, den mot venstra sidan hade engelska vapnet; midt uti var kungens i Frankrike bröstbild med krona på hufvudet. Rätt som jag såg till, begynte denna kronan att lyftas och i detsamma som jag tyckte jag varit efter mina disciplar Stiernmarckarna till att wisa dem detta, och då jag kom igen var mansbilden borta och i dess ställe satt en qvinna med äpple och kors i handen.

Anno 1707 in Septembri drömde jag här i Reval, att ibland annat, då jag var på en besvärlig resa, skulle jag lära lilla gref Claes Strömberg skrifva under baran himmel, då jag ock skulle rita allehanda sinnebilder för honom. Huru de nu alla sågo ut, minns jag inte, men på sista raden stod en krona ritad med dessa orden: Finis coronat opus.

Samma år den 23 October hade jag denna eftertänkliga dröm. Jag var på en väg och slet mycket ondt, hade till att klifva öfver branta höjder ibland tjock skog. När jag nu en gång begynt klifva upp för ett träd eller hvad det var, der ingen apparence var till att komma fram, råkade jag fatta med venstra handen i en stor fågel, brokot med gula och hvita fjädrar, dock mest gula, hvilken de sade mig skulle vara en and. Och då jag något hårdt höll henne i hufvudet, tycktes mig som hon af räddhåga släppte ett ägg, hvilket, när jag öppnade, låg deruti en sammanrullad papperslapp (sådan till anseende som de kortbladen taskspelarne pläga praktisera in i äggen under tiden). På denna lappen stodo (förutom dessa tvenne namnen Carolus XII och sedan mitt namn, sans comparaison, hvilka

namn stodo något afsides) dessa orden på tyska: Es ist vergebens dass du dich bemühest, du wirst doch das Ende des Krieges nicht oder kaum erleben.

Men kan hända *songes sont mensonges*. Emellertid hänga de inte så illa ihop.

Anno 1708 natten emellan den 7 och 8 julii såg jag per quietem en ovanlig, stor och klar regnbåge, som gick öfver hela himmelen, från söder till norr, midt öfver mitt hufvud eller igenom mitt zenith. Uppå denna regnbåge söder ut stod konungens namn med dubbelt C och krona öfver, hvilken lutade, och var namnet såväl som kronan så svart, att jag i hela verlden intet vet någon ting vara till, som så svart är. Men det, som gaf mig hopp, var det, att ifrån detta svarta namnet spridde sig ett så klart sken, som solens vida öfvergick, och räckte dess strålar och den härliga glansen deraf öfver hela himmelen.

Denna dröm skref jag strax opp, och året derefter tycktes han träffa in, hvad svärta angår, vid Pultava.

Anno 1709 om hösten hade jag detta infallet i sömnen. Jag står på en väg midt emellan tvenne gärdesgårdar, som voro de högsta jag sett. Innanför den ena gärdesgården, som upprätt stod, var en grön äng. Deruti gingo tre stycken oxar, hvilkas like jag till storleken aldrig sett eller kan få se. Den ena af dem hade hjorthorn. Dessa oxar voro feta och röda, stodo och lutade sina hufvuden ihop, och tycktes mig, att jag blef rädd för deras falska min. Rätt som de så stodo, springer den ena af dem till vägs, och så tung som han var, sprang han likväl lätt öfver den höga gärdesgården, så att han inte snuddade vid honom; sedan qvistade han öfver stora vägen några steg ifrån der jag stod och hoppade in i den ängen, som gent emot låg, hvilken var med skog beväxt och hade äfven som den förra en ganska hög gärdesgård, men nota bene densamma låg på några famnar bortåt, halft emot marken lutande eller svigtande. Derinne blef nu denna oxen stående och därmed vaknade man. En fem à sex veckor derefter kommo tidningar, att dansken var i Skåne infallen. Och nästan vid samma tid kom ryssen för Riga. Men det var roligt, när jag en temmelig tid

derefter slog upp kartan af Danmark, nämligen Vischers, finner jag vid danska vapnet tre stycken oxar liggande, dem jag tillförene inte visste mig hafva remarkerat.

Ännu ett par drömmar dels af Runius själf och dels af "tre trovärdige skattebönder" berättar han och skildrar sedan en "eftertänkelig och derhos mycket ljufvelig dröm" på följande sätt.

Anno 1710 natten emellan den 31 juli eller 1 augusti hade jag på farkosten Anna Maria uti Kimitoskären en sådan dröm. Sedan jag syntes mig gå i en lång, svart kappa på Revals slotts borggård, hvilken var full med vagnar, lika som de der ville följa en stor likprocess, och jag deruppå hade kommit att tala med kapten Schnack, hvilken sade sig ha lust att gå och slå sig igenom och in i Riga, det han ännu mente vara behållet — sedan jag detta sett och öfverfarit, tyckte mig, huru jag stod ute på marken under bar himmel, hvaruppå sig presenterade en hop med rödbruna molnfläckar. Der fick jag se två stora nycklar, hvilka voro afhuggna vid ringarna eller grepen, så att nyckelpiporna med axen allena stodo qvar jems med hvarandra, resande sig snedt upp åt himmelen. Bakefter, men dock något under, kommer ett lejon af samma färg som de öfriga molnfläckarna och fattar med kraft uti bägge nycklarna med ramarna kring om piporna, presenterandes dem således. Derpå begynner lejonet raka omkring himmelen med nycklarna och samlar hop de öfriga molnfläckarna uti sin massa mest, så att innan man dess för såg sig, var lejonet så stort vuxit, att det betäckte och intog en stor del af himmelen. Vid jag detta står och ser, blir jag varse en fogel med hvita och grå fjädrar, hängandes död på ett smalt streck uti ett stort träd, som stod bredvid mig på marken, och hängde fogeln med hufvudet nedåt, så nära, att man kunde taga i honom och beskåda honom efter behag. Jag frågade en, som stod bredvid mig, hvem som hade hängt dit den fogeln, hvarpå mig svarades, att det hade lejonet gjort. Jag sporde vidare om det icke vore en örn. Han svarade: ja, det vore lätt att se.

Men en omständighet, som är mycket märkvärdig, är, att hon skedde natten för Vincula Petri eller den dagen, för hvilken i Calendario står annoterad: Petri kedjor. Jag fann det strax under-

ligt och berättade alltsammans, så snart jag vaknade, för Her Doctor Burchard och Monsieur Brun (och sedan för Grefvinnan Strömberg). Datum skeppet Anna Maria den 1 aug. anno ut supra.

Därefter har Runius anfört åtskilliga andra spådomar och slutar med en afskrift af det väl enda kungliga nådevedermäle, som kommit honom till del:

“Hennes Kongl. May. vill i nåder hafva förärat Sekreteraren Johan Runius för dess insinuerade vackra lyckönskan på vers för det Kongl. huset 80 daler s. m., dem han af hofkassan hafver att undfå. Stockholm den 21 jan. 1713.

Hedvig Eleonora.“

Några månader därefter hade drömmaren slutat sina dagar.